

"Compun pentru a căuta adevărul": György Kurtág despre depresie, totalitarism și căsătoria sa de 73 de ani

A avut ca mentor pe Ligeti, a fost prea timid pentru a-l întâlni pe Beckett și a fost jumătate dintr-unul dintre cele mai mari parteneriate muzicale și romantice din toate timpurile. În timp ce opera sa ajunge la Proms, maestrul avangardei acordă un rar interviu.

György Kurtág nu vorbește metaforic atunci când spune că este foarte mulțumit să își petreacă timpul care i-a mai rămas "trăind pe strada Ligeti". El se află alături de o mică mulțime adunată în fața Centrului Muzical din Budapesta - în care locuiește și el - pentru ceremonia de redenumire a străzii pe care se află. Fosta Imre Utca (stradă), aceasta este acum strada György Ligeti, pentru a marca centenarul compozitorului maghiar care a fost prietenul și mentorul lui Kurtág timp îndelungat.

Kurtág, a cărui muzică intensă, intimă și adesea scurtă nu ar putea fi mai diferită de cea a lui Ligeti, a petrecut ani de zile în umbra acestuia din urmă; recunoașterea internațională a venit abia în anii '80. Dar chiar și la 17 ani de la moartea lui Ligeti, cu

greu poate contempla o conversație sau o compoziție fără să se refere la el. Rareori acordă interviuri, dar a făcut o excepție pentru a marca aniversarea prietenului său și debutul în Marea Britanie al primei sale opere.

Strada Ligeti a fost redenumită Ligeti Street.

"Tévút", care înseamnă drum greșit, a fost adăugat la cererea regretatului compozitor - un faimos iubitor al absurdului.

El nu-și ascunde nesiguranța, episoadele de boală mintală care uneori i-au paralizat - cuvântul său - creativitatea ani la rând. Acum, la 97 de ani, dorește să își folosească anii care i-au mai rămas pentru a se concentra asupra muzicii sale.

La BMC, el participă la o repetiție a piesei pe care a scris-o pentru a-l comemora pe prietenul său. În timp ce Concerto Budapest interpretează Century - Roaming in the Past de Ligeti, Kurtág stă în spatele directorului muzical, András Keller, dirijând din umbră după partitura care îi tremură în mâini și scoțând sunetele pe care crede că ar trebui să le scoată instrumentele. "Yo-reee, nu yo-ri", spune el. "Pa-DAL!", strigă el, cu cotul împingându-se în brațul scaunului cu roțile.

"Sunetul ar trebui să fie mărunțit, nu întreg", instruește el orchestra, sau, îi îndeamnă pe violonceliști, care cântă pizzicato, să "se bucure mai mult de rezonanță"; într-un alt moment, "aici ar trebui să transmiteți un fel de îndoială, și să nu fiți atât de încrezători". Un clarinet este admonestat pentru că a permis unui corn să îi înăbușe sunetul. Există multe glume și râsete. Este un spectacol pur și simplu distractiv de privit.

György Kurtág (în spatele lui se află fiul său și al Martei, György) și soția lui Ligeti, Vera, cu fiul ei Lukas, la ceremonia de redenumire a străzii György Ligeti.

Fotografie: Balint Hrotko

Bach transcripții de *György Kurtág*

<https://www.youtube.com/watch?v=Z8lTh58jhA8>

Kurtág este ultimul supraviețuitor al unei generații remarcabile de compozitori avangardiști postbelici, printre care se numără Boulez, Stockhausen și Nono, dar el subliniază cât de importanți au fost compozitorii maghiari Bartók și Kodály atât pentru el, cât și pentru Ligeti. În timp ce Kurtág a rămas în mare parte în Ungaria comunistă, Ligeti a evadat și s-a stabilit în Europa de Vest, deși cei doi au reușit să rămână în strânsă legătură.

Stând într-o sală de repetiții cu lambriuri de lemn de la BMC, Kurtág, vorbind în germană, îmbrăcat în papucii de casă și într-o jachetă croită, își amintește că prima lor întâlnire a fost "ca o lovitură de trăsnet", în timpul examenului de admitere la școala de muzică din septembrie 1945.

"I-am citit partiturile și mi-am dat seama că nu era un elev, ci un muzician în toată

regula. Din acel moment, am fost discipolul lui, eram satelitul lui și orbitam în jurul lui, și așa a fost relația noastră de o viață", spune el. "Chiar și după moartea lui simt legătura cu el, cu curiozitatea lui nedisimulată".

Perioada petrecută de Kurtág la Paris împreună cu soția sa, Márta, pianistă concertistă, aproape imediat după revolta maghiară din 1957-8, a fost vitală pentru dezvoltarea sa creativă. De asemenea, l-a ajutat să scape de atmosfera sufocantă din timpul dictaturii. "A fost ca o eliberare. Îmi amintesc că am observat brusc cum Márta și cu mine vorbeam unul cu celălalt pe stradă și că nu mai trebuia să ne coborâm vocea. Atunci am înțeles cât de speriați fusesem."

Tot la Paris, Kurtág a întâlnit-o pe Marianne Stein, un psiholog de artă care l-a ajutat să-și revină dintr-un blocaj creativ. "Această întâlnire m-a eliberat cu adevărat", spune el. "M-a făcut să realizez că trebuie să compun în felul în care mă simt bine pentru mine, nu pentru alții, că trebuie să caut adevărul." Sentimentul său de recunoștință față de ea este întruchipat în cvartetul de coarde pe care l-a scris și i l-a dedicat în 1959, după ce s-a întors la Budapesta, despre care a spus că a marcat un punct de cotitură crucial; el se referă la această piesă ca fiind Opus 1 al său.

"Ea îmi spusese că ar trebui să mă concentrez pe *Einzelton*, note unice", spune Kurtág. "Mi-a spus să aduc două note împreună, în conjuncție una cu cealaltă. Ea voia să spună că ar trebui să creez o unitate melodică, dar eu înțelesesem că ea voia să spună că ar trebui să scriu piese care să înceapă cu o singură notă, cum ar fi un Do, și să se termine cu, să zicem, un La. Această neînțelegere a declanșat în mine un nou

proces de gândire despre cum ar trebui să compun."

'Important elements are missing' ... the 2018 premiere of Endgame.

Rezultatul a fost un stil distinctiv, în care compozițiile lui Kurtág au devenit ca niște laboratoare în care acesta a experimentat cu sunete și expresii. Acestea sunt în mod tipic fragmentare, condensate, cristaline și intens personale; când i se cere să descrie metoda sa, ia un stilou, îl ține strâns și concentrat și produce o adâncitură neagră și grea de vârtej pe pagină, atât de comprimată încât la prima vedere seamănă cu o muscă strivită. În ochii lui se citește o scurtă sclipire de răutate.

Concizia concentrată a producției lui Kurtág înseamnă că întreaga sa operă publicată ar putea fi ascultată în aproximativ 10 ore. Are reputația de a fi intransigent și dificil, dar muzicienii care îl urmează, ca niște discipoli, fac rapsodie despre versatilitatea sa, precum și despre provocările pe care le lansează.

Trebuie să fii absolut convins atunci când îi asculți muzica. Ceea ce m-a învățat mai presus de toate este cât de multă intensitate poate exista în fiecare notă.

Steven Isserlis despre Kurtág

Violoncelistul Steven Isserlis îl descrie ca pe o figură paternă binevoitoare, dar intens solicitantă. "Este atât de critic, iar mie îmi place asta. Mă întinde, îmi impune cerințe și este minunat." Muzica sa, spune Isserlis, are o vulnerabilitate și informație în fiecare moment. "Trebuie să fii absolut convins atunci când o cânti. Ceea ce m-a învățat el mai presus de toate este câtă intensitate poate exista în fiecare notă."

Víkingur Ólafsson, starul pianistului islandez, a devenit dependent când era copil, spune el, ascultând înregistrări cu Kurtág pe care tatăl său le cânta obsesiv. El se minunează de abilitatea acestuia de a extrage noi sunete din instrumente, "genul de sonoritate pe care chiar nu ai crede că este posibil. El face ca vioara să cânte ca și cum ar fi întreaga orchestră, devine un fel de instrument cosmic. El transcende și redefiniște pianul și mă face să mă întreb dacă mă cunosc cu adevărat și dacă știu să cânt la pian."

Săptămâna aceasta, Endgame, prima și singura sa operă, al cărei libret este preluat din piesa lui Beckett, vine la Proms cu BBC Scottish Symphony Orchestra și Ryan Wigglesworth. "Ligeti a fost cel care m-a condus la Beckett - îmi scrisese pentru a-mi spune că ar trebui să văd "Așteptându-l pe Godot"", spune Kurtág. "Am văzut Fin de Partie [Sfârșitul jocului] pe scena din Paris în 1957, deși pe atunci franceza mea nu era suficient de bună pentru a o înțelege." Dragostea comună pentru Beckett a făcut parte, de asemenea, din legătura pe viață pe care a avut-o cu Márta. "De aceea a rămas atât de important pentru mine toată viața mea", spune el.

Ar fi putut chiar să-l întâlnească pe scriitorul irlandez, recunoaște el, dacă timiditatea sa nu i-ar fi stat în cale. "Eram la Berlin în același timp [în anii 1970]. Dar am evitat o întâlnire pentru că știam că nu aveam nicio întrebare inteligentă pe care să i-o pun".

Comanda operei a venit în 2010, iar el a petrecut următorii doi ani, "doar studiind textul. De acolo am început să lucrez la compoziție. În total, mi-a luat peste șapte ani". Alături de el, așezată lângă el la pian, se afla Márta. "Am numit-o muza mea Gendarme", spune el cu un zâmbet. "Ea a recunoscut că aveam un fel de depresie, așa că s-a asigurat că stau acolo și lucrez la ea. În fiecare zi. Și acesta este singurul motiv pentru care am reușit să o termin." Lucrarea a avut premiera la Scala din Milano în 2018.

El insistă însă că încă nu este de fapt terminată. "Lipsește elemente importante", spune el. Printre acestea se numără câinele de jucărie al lui Hamm, "bunul său obiect", pe care îl aruncă ulterior. "Când Clov îl lovește cu câinele, acesta este cel mai puternic și mai tragic moment din piesă. Încă nu l-am pus pe muzică, dar fără el lipsește". Întrebat dacă ar putea să o finalizeze la timp pentru premiera din Marea Britanie, el ridică din sprâncene. "Poate."

Márta și cu mine am fost căsătoriți timp de 73 de ani, dar pare că nu a trecut deloc timp. Pur și simplu aștept până când vom putea fi din nou împreună.

Dar cea mai mare dorință a sa, spune el, este "să se culce alături de Márta", care a murit în 2019 la vârsta de 92 de ani. "Márta și cu mine am fost căsătoriți timp de 73 de ani,

dar am impresia că nu mai e deloc timp. Pur și simplu aștept până când vom putea fi din nou împreună".

Interpretările cuplului pe scenă erau legendare, îmbrățișări literale la pian, mâinile lor se întrepătrundeau peste clape, interacțiunile intime reflectate în partituri - linii punctate dansând între note ca și cum ar fi fost brațele lor unul în jurul celuilalt. Colaborarea lor a însemnat una dintre cele mai lungi și mai semnificative relații din istoria muzicii.

Încă mai vorbește cu ea, recunoaște el. "Încă o aud cum mă muștră că sunt prea pompos și prea preot, prea politicos".

Toți cei din jurul lui Kurtág recunosc cu ușurință că îi simt prezența - de la flautista șefă a Concertului din Budapesta, Orsolya Kaczander: "Márta este în cameră atunci când cântăm, uitându-se peste umerii noștri", până la Keller, care spune: "Márta este încă cu noi, ascultând".

Ceea ce nu mai face Kurtág, spune el, este să urmărească știrile. "Márta era mereu curioasă de tot ce se întâmplă nou în lume, dar eu nu mai am această nevoie, de când am pierdut-o." El nu se va lăsa atras de politica de dreapta a guvernului lui Viktor Orbán, care i-a determinat pe unii muzicieni, inclusiv pe fostul său elev, pianistul András Schiff, să refuze să cânte în Ungaria cât timp acesta se află la putere. "Nu citesc ziarele și nu mă uit la televizor. Sunt independent de situația politică", spune el cu fermitate.

În aceste zile, totul este un pic iluzoriu, recunoaște el. "Este minunat să trăiești în centrul muzicii și acum să locuiești pe strada Ligeti, dar, de fapt, nimic din toate acestea nu este atât de important în comparație cu prietenii pe care le-am avut sau cu amintirile pe care le am despre ele."

Traducere AG

Din-

<https://www.theguardian.com/music/2023/aug/>

Via Adriana Ausch